

בכורות ל

משה שווערד

1. שפת אמת על בכורות דף כט/ב

במשנה החשוד על הבכורות פרש"י להטיל בו מום. נראה דפי' כן משום דקשיא לי' למה לא פליגי ר"ש ור"י גם הכא אי לוקחין ממנו מים ומלח כדלקמן בחשוד על התרומות להכי פרש"י דהכא לא חשידי לאכול בלי מום רק להטיל בו מום ולא החמירו בזה כולי האי. וכמו כן בחשוד על השביעית לא החמירו כל כך כמו על התרומה דבמיתה:

2. חידושי בתרא

תעוד) כט: לאתויי מאי לאתויי קרבי דגים דמערבי בהו שמן זית. יש מקשים דמאי קמ"ל והלא מעיקר הדין אסור מפני שמן המעורב בו, ופשטות צ"ל דקמ"ל דנאסר גם בתערובות, ויש מתרצים דקמ"ל דקרבי דגים נמי מיקרי "זיקת תרומה בו", דכיון דבדרך כלל מערבי בהו שמן, אז אפילו בכה"ג דלא מערבי נמי אסירי, וכן רצו לדייק מהרמב"ם פ"ב דמעשר הט"ז שכתב וז"ל ואפילו קרבי דגים מפני שנותנין בהן שמן ע"כ, ומשמע אפילו לית ב"י שמן עתה, נמי אסור. וצ"ע מה דיוקו מהרמב"ם יותר מלישנא דגמ', דאין חילוק כלל ביניהם, אלא שזה בארמית וזה בעברית. ולכאורה יש לפרש שניהם דאסור, לא מפני זיקת תרומה בו, אלא פשוט דכיון דרגיל שיהא שמן בו, לכן מטעם לא פלוג אסרו אפי' בהיכי תמצא שידוע שאין שמן בו.

3. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ל עמוד א

ואזיל ומשבש לבני טבחי וגרי להו באמגוזי ומייתו ליה תרבא דאטמא וכו' – [1] פירש רש"י שהיה שוכרן לבני הטבחים ומביאין לו החלב שגונבין אותו מאביהן. [2] והטור וש"ע (יו"ד קיט. ד.) פירשו שהיה מרגיל הנערים לבא לקנות ממנו החלב באגוזים שהיה נותן להם, ותמוה ששינו ממשמעות הגמ', ועי' בב"ח שכתב להגיה בדברי הטור. וראה מש"כ לישב הט"ז סק"ז.

4. רש"י על בכורות דף ל/א

אינו חשוד על המעשרות - ולוקחין ממנו תבואה בשאר שני שבוע ואין צריכים לעשר ודאי אלא דמאי וטעמא דכולה מתני' מפרש בגמ':

5. ספר אהל משה

ד"ה אינו חשוד, אלא דמאי, בתורעק"א אות טו: ולא ידעתי אף בחשוד על המעשר אין מעשר מהן ודאי דהא מ"מ ספק היא אם עישר זו (ואפשר דבחשוד הוי כמו ודאי דבזה לא אמרינן רוב ע"ה מעשרין הן ובעי ברכה ע' שבת כ"ג ע"א ובדברי רבינו בדמאי אות ל"ג ובשביעית אות כ"ו וע' ג"כ בח' בתרא אות תע"ה בזה). ובבית שאול על המשניות שם: כתב לתרץ לפמ"ש התוס' במכילתין ד"כ סע"א דלא אמרינן סמוך מיעוט לחזקת טבל לר"מ משום דלא בשביל המיעוט נעשה לזה רשע עי"ש. ולפי"ז זה בסתם אדם, אבל בחשוד שיין שפיר סמוך דהא הוא באמת חשוד, ואף לרבנן דר"מ עכ"פ מדרבנן אמרינן סמוך, שוב ראיתי בפנ"י כתובות דכ"ד דמחלק בין ודאי חשוד לאינו ודאי, ולפמ"ש יומתקו הדברים דבדאי חשוד הוא כרשע ובוזה שיין סמוך. ובחזו"א דקס"א ד"ה והא, כתב על דברי רש"י, דזה לא כר"ת בתוד"ה מעשרות שנותן מעשר שני לשם

חולין, ופשוט לי לרבינו ז"ל (ר"ל רש"י) דכיון דחשוד על השביעית הוא בכלל ע"ה וצריך להפריש דמאי אלא דלא חשבינן ליה לוודאי שהרי הוא בחזקת טבל והרבה קולות מקילין בדמאי אבל בחשוד לא מקילין, והא דחשוד על המעשרות אין חשוד על השביעית לדעת הר"ש בתו' כתובות כ"ד. דגזרו על ע"ה שלא להאמין לו משום שביעית צ"ל דנ"מ בין ע"ה לחשוד לענין במה שמקילין בדמאי וה"ה בשביעית כדאמר בכתובות שם בדמאי הקילו וה"ה בשביעית כדמוכח בסוגיא שם, ועוד נ"מ לענין הא דתנן לעיל כ"ט: החשוד על השביעית וכו'. (ועצו"ש דעת הר"מ). (לו)

6. חידושי בתרא

תעוה) ל. רש"י מתני' ד"ה אינו חשוד על המעשרות וז"ל ולוקחין ממנו תבואה בשאר שני שבוע ואין צריכים לעשר ודאי אלא דמאי ע"כ. וע' בגרע"א ז"ל אמשניות דהקשה דגם חשוד אינו מפריש מדין ודאי אלא מדין ספק, ותיירץ דחשוד הוי כמו ודאי ובעי לברוכי עליו, דלא אמרינן עליו רוב ע"ה מעשרין. ויש מפרשים דאין כוונתו דחשוד חייב להפריש מודאי אלא כוונתו שזה רק ספק אבל דהוי ספק דאורייתא ממש, ולא מדין דמאי דליכא ספק בעיקר חייב כלל דרוב ע"ה מעשרין הן, ורק מדין חדש דרבנן של דמאי חייב להפריש. ולכאורה י"ל דכונת הגרע"א דחייב מטעם ודאי, והיינו מדין דספיקא דאורייתא מדאורייתא לחומרא, ולכן מדאורייתא חייב מטעם ודאי להפריש, וכדפירשו בספיקא אם קרא ק"ש, דחייב לקרוא שוב מטעם ספק דאורייתא לחומרא, וגם ברכות ק"ש מברך, אע"ג דהוי ספיקא דרבנן, דכיון דחייב ודאי לקרוא שוב מדין דאורייתא, לכן גידון כודאי לגבי ברכותיה; וכן הכא בעי לברוכי עליו, כיון דמפריש מטעם ספיקא דאורייתא לחומרא.

7. ספר אהל משה

על המעשרות, בשפת אמת: בגמ' מוכח דהפי' שנאמן שפדה המעשר שני או שאין זה מעשר שני דלהכי חמור משביעית משום דבעי חומה ושביעית חמור ממעשר דיש לו פדיון וכ"כ התו', אבל על רש"י יש לתמוה דפי' דלא הוי אלא כדמאי א"כ מיירי דנאמן שאינו טבול למעשר וא"כ אדרבה טבל במיתה וחמור משביעית (כדאי' כיומא פ"ג. ואמאי תנא בסיפא חשוד על המעשרות א"ח על השביעית) וצ"ל בדוחק דלפרש"י כולל המשנה כל המעשרות, ברישא דהחשוד על השביעית אינו חשוד הן על טבל דחמור והן על מעשר שני עצמו שפדאו מטעם דנאסר חוץ לחומה, ובסיפא חשוד על המעשרות הפי' רק על מעשר שני וזה דוחק גדול, וצ"ע בפרט על הברטנורא שהביא לשון רש"י והביא טעמא דגמרא ותמהני על התו"ט שלא הרגיש בזה כלל, (ובמרומי שדה דטבל קיל דיש. תקנה לעשר) וע"ע ברש"י.

8. תוספות מסכת בכורות דף ל עמוד א ד"ה הא חשוד

הא חשוד חשוד - דמשמע ליה דלגופה לא איצטריך דפשיטא דכי נאמן על הטהרות דנאמן על השביעית כיון דנוהג מנהג פרושים שאוכל חולין בטהרה.

9. חידושי בתרא

תעו) ל. תוס' ד"ה הא חשוד חשוד וז"ל דמשמע ליה דלגופה לא איצטריך דפשיטא דכי נאמן על הטהרות דנאמן על השביעית כיון דנוהג מנהג פרושים שאוכל חולין בטהרה ע"כ. יש מקשים דאמאי בעי לסברות דלגופי' לא איצטריך, שהרי פשוט הוא שלא מצינו בשום מקום דבעינו קבלות חברות אלא במעשר

וטהרות, אבל שאר כל איסורין כגון חלב כו', כל שאינו חשוד על דבר זה הריהו נאמן, ומאי קמ"ל שנאמן על טהרות נאמן על שביעית, וע"כ אתא לאשמועינן להפך שאם חשוד על טהרות חשוד אשביעית. והנה צ"ע בתירוץ דר'

10. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ל עמוד א

זה הכלל החשוד על דבר לא דנו ולא מעידו:

א] **ביאור 'זה הכלל'**: הקשה התוי"ט מהו דנקט "זה הכלל" כיון שאינו כולל הדינים ששנה כבר אלא מילתא אחריתי קאמר. והביא דברי הרמב"ם בפיהמ"ש ד"זה הכלל" בא לומר שהחשוד על דבר הרי זה חשוד על איסור אחר רק אם הוא שוה לאיסורו או פחות ממנו. ודחה דבריו דאינו במשמעות הלשון. וכתב דיש נוסחאות דלא גרסי להא.

ב] **לענין הלכה: הך סתמא דמתני' היא כר' מאיר במשנה לקמן לה.** וכתב הרמב"ן בהלכותיו דלית הלכתא כוותיה כדמברר באידך פירקין, וביאר מהרי"ט אלגזי (אות ל"ב סק"א) דכוונתו לסוגיא לקמן לה: דמסקינן הלכה כרשב"ג דהתם, ואף על גב דסתם לן תנא הכא כוותיה, הא קי"ל סתם ואח"כ מחלוקת בחדא מסכתא אין הלכה כסתם. וראה בדבריו שהאריך לענין אם יש לחלק בין חשוד סתמא לחשוד שהוזק בזה, וכן אם לפסק ההלכה יש חילוק בין חשוד על הבכורות לחשוד על שאר איסורין. [וע"פ בדברינו על מתני' לקמן לה. ד"ה ר"מ אומר].

11. ספר אהל משה

נחי אדרבנן חשוד, בשי למורא: רש"י מפרש דחשיד לאכול חולין בטומאה, וזה ההיפוך מן הנאמן על הטהרות דמפרש רש"י לאכול חולין בטהרה, אבל הרמב"ם פ"א מהל' שמיטה ויובל ה' ט"ז כתב וז"ל החשוד על הטהרות וכו' שמכרו בחזקת טהרה וכו' הרי מפרש דהוא מוכר לחבירו בחזקת טהרה אותו המאכל והוא באמת מאכל טמא, (עיי"ש"ה ביאור שיטתו).

12. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ל עמוד א

ההוא דהוה קרי ליה לחבריה דיירא בר דיירתא א"ל תיתי לי דלא אכלי פירות שביעית. וראיתי לאחד מהמחברים [השי למורא בשם הברית שלום] שפירש בזה דהוא אמר לו חסרונו, שהוא גר בן גרים, והוא השיב לו דשלי חסרון פחות משלך, כי לבסוף ימכר עצמו לו, והוא ע"פ הגמ' בקידושין כי ר"י ב"ר חנינא אומר בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית וכו', לא באת לידו עד שמוכר א"ע וכו', ולא לך אלא לגר וכו', הרי דהמתעסק באיסורי שביעית סופו למכור עצמו לגר, ושפיר השיב דחסרונו של המבזה גדול מהמבזה [א. ה. וגדולה מזה הוא דהא התם מסקנת הגמ' דמוכר עצמו לגר תושב ולא לגר צדק].

13. רש"י מסכת בכורות דף ל עמוד א ד"ה תיתי לי

תיתי לי - שכר טוב שלא אכלתי פירות שביעית כוותך, יש מפרשים רבי עקיבא סתימתא דאמרינן בסנהדרין באלו הן הנחנקין (דף פו) סתם משנה רבי מאיר סתם ברייתא רבי נתן וכולהו אליבא דרבי עקיבא ולא מילתא היא דהא בכמה דוכתין אמרינן רבי מנחם סתימתא רבי שמעון סתימתא **אלא רוב משניות איכא בהש"ס סתומות אליבא דר' עקיבא.**

14. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ל עמוד א

ומאן חכמים רבי מאיר היא דאמר חשוד לדבר אחד הוי חשוד לכל התורה כולה...

א. איך משכחת לר"מ חיוב גנב על טביחה ומכירה:

ב. האם נעשה חשוד לר"מ כבר בפעם אחת או בג"פ: בית יצחק שם (סק"ג) הביא שהפנים יפות הקשה כיון דלר"מ מומר לדבר אחד הוי מומר לכל התורה, איך חייבה התורה ארבעה וחמשה הרי נעשה מומר בגניבה ולא

חשיב טביחה. ותירץ דמשכחת שגנב וטבח בבת אחת, כגון שנכנסה הבהמה לחצירו ולא נעל בפניה, נמצא כששחטה גניבתו וטביחתו באין כאחת. והביא שבע"ז תירץ הנתיבות (שמא. ט.) כגון שהיתה הבהמה שאולה לו וטבחה.

15. ספר אהל משה

דברי חברות, בתוי"ט פ"ב דדמאי ריש מ' ג': לשון הרמב"ם חבר נקרא ת"ח וכן יקראו לת"ח חברים

ונקראו בשם הזה כי חברתם זה לזה חברה נאמנת כי היא חברה לש"ש ע"כ.

ובמלאכת שלמה בשם הרש"ש: וקרי ליה חבר משום דכתיב גבי מצות עמיתך ודרשין עם שאתך בתורה ובמצות ותרגומו חברך, וזה מקבל עליו חומרת המצות כדי שלא להכשיל את הרבים קרוי חבר כלומר זהו חבר האמור בתורה ע"כ, (וברע"ב שם להיות חבר, לענין טהרות דהיינו פרוש ויהיו בגדיו ומשקים שלו טהורים, ואפילו תלמיד חכם אינו נאמן לענין טהרות עד שיקבל עליו דברי חברות, אלא א"כ היה זקן ויושב בישיבה).

16. ספר אהל משה

והרי הוא כישראל מומר וכו', בראשית ביכורים: קשה תרתי, חדא דחשוד ומומר תרי מילי נינהו כדמבואר ביו"ד סי' ב' ואמאי דינו כישראל מומר מפני שנחשד, ועוד מאי קמ"ל בזה דאי קדיש קידושיו תופסין הא ש"ס ערוך הוא ביבמות דאפילו חזר לסורו לגמרי קידושין תופסין מכ"ש בזה שהוא רק חשוד, אך י"ל דאף דישראל

החשוד אינו נעשה מומר א"כ עבר ג' פעמים, זה הוא רק משום דהוחזק בכשרות מצד מעשיו ומצד תולדתו, משא"כ בגר שלא הוחזק מתחילה אם נעשה חשוד תיכף למחר שנתגייר יש לו דין מומר דהא לא הוחזק מעולם בכשרות וע"כ נעשה מומר בפעם אחת, ולזה קמ"ל דאעפ"כ אם קידש בת ישראל קידושין קידושין דסד"א כיון שחזר לסורו מיד לאחר שנתגייר אגלאי מילתא דקבלתו לא היה קבלה שיש בה ממש ואינו גר קמ"ל דקבלתו קבלה, ועי' פרישה יו"ד סי' רס"ח שכתב דכל כה"ג אסרינן יינו למפרע והטו"ז שם חולק דאף בכגון הא אין לפוסלו למפרע עיי"ש, ועי' ביאורי הגר"א שם אות כ"ח והלום ראיתי בתשו' מהרשד"ם חאהע"ז סי' י' שהביא רא"י מכאן דמומר גמור אין קידושיו קידושין עיי"ש ולפי הנ"ל אין רא"י מכאן, שוב ראיתי בשיטמ"ק שיש לו גירסא אחרת כאן ולפי"ד א"ש טפי. [יד]

17. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ל עמוד ב

❖ **גר שלא קיבל כל דקדוקי סופרים אינו גר**

עכו"ם שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו וכו'. נמנו וגמרו הפוסקים דאע"פ דגר הבא להתגייר לשם אישות דגם אין מקבלין אותו, מ"מ אם גירוהו גירותו גירות, מ"מ בגוונא דידן שקיבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין גירותו גירות, אפילו בדיעבד. ובאחיזר דן אם קיבל עליו חוץ מדברי סופרים דלכאורה נאמר דמ"מ מה"ת גירותו גירות, וכתב לדון דאינו גירות אפילו מה"ת דחסר לו הלאו דלא תסור.

❖ **דברים שבלב בגר**

הבית יצחק בתשובותיו [יו"ד ח"ב סי' ק' ועיין מה שהאריך שם], נקט כדבר פשוט, דאע"פ דבכל התורה כולה קיי"ל דדברים שבלב אינם דברים, מ"מ בגירות דצריך קבלת מצוות, כיון דעיקר הקבלה בזה היא בלב כל שאין לבו ופיו שוין אינו גירות, אף על פי שלגבי הבי"ד אומר שמקבל כל שלא קיבל בליבו לא הוה גירות ומעכב הוא את הגירות...

❖ **ובאחרונים /אחיזר והדבר אברהם/ כתבו לדון בבא להתגייר ומקבל עליו עול מצוות רק יודע**

שלא יוכל לעמוד באיסור מסוים מחמת תאוותו דאפשר שלא הוה חסרון בקבלה, דהרי מקבל הוא שהתורה מחייבת אותו גם ע"ז רק יודע שלא יעמוד בזה, וזה דבר דק מאד, דפשוט הוא דבזמננו שבאים גוים להתגייר ויודעים שכל קבלת מצוות שלהם הוא חוכא ואיטלולא, ולא היתה בכוונתם כלל לקיים התורה בכללותה, ולא מחמת תאוה מסוימת לאיסור מסוים אלא כל קבלתם הוא חוכא ואיטלולא, ודאי דלא הוה גירות כלל וכלל, ואפילו מוכרין להם חמץ בער"פ.

18. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ל עמוד ב

ריב"ז אומר אפ"ל דקדוק אחד מדברי סופרים: מהו 'דקדוקי סופרים':

[1] הביאור הלכה (סי' דש"ה א"י) כתב ש'דברי סופרים' הכוונה רק למה שדקדקו חז"ל בפסוקי התורה ולא לתקנות חז"ל. ובזה ביאר הרמב"ם (איסו"ב יד. ת.) שהביא הלכה זו והשמיט המילים "דברי סופרים". [2] אבל ברש"י משמע לא כן שפירש "דקדוקי סופרים - חומרא דרבנן". וכדבריו משמע גם בדברי רבינו יונה בשערי תשובה (שער ג' אות קמ"ו) עי"ש. וראה עוד בצפנת פענח על הרמב"ם שם.

19. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ל עמוד ב

שנאמר המקריב את דם השלמים וגו' העבודה המסורה לבני אהרן כל כהן שאינו מודה בה אין לו חלק בכהונה: [א] היכי משמע מהאי קרא: פירש רש"י מדכתיב "מבני אהרן" משמע שיהא נוהג כל דין בני אהרן. אמנם יעוי' בדברי תוס' זבחים צט. (ד"ה אינו), ומשמע דילפי באופן אחר. וראה עוד נתיבות הקדש מנחות יח:

[ב] מהו "אינו מודה בעבודה"?

[1] רש"י חולין קלב: פירש דהיינו שאומר לא ציוה המקום אלא משה בדה מלכו. ותמה הריטב"א שם דא"כ מהו "אין לו חלק בכהונה", הלא מחוייב מיתה שכופר בתורת משה. [2] והוא מפרש שאינו מודה במקצת העבודות שאע"פ שאמרן משה מפי הגבורה אינם לעכב. ועי' בזה חזו"א (יו"ד סי' ב. יח, ד"ה ובעיקר). עוד יש לעיין דאם אומר שלא ציוה המקום, תיפוק ליה דהוי "ערל לב" ומחלל עבודה כדאיתא בזבחים כב: - עי' בזה ליקוטי הלכות סוף מנחות זבוח תודה, ונתיבות הקדש מנחות יח:

❖ **שו"ת אבני נזר חלק אבן העזר סימן רכג**

[ג] ועוד נראה ראי' דאפי' כופר במצוה אחת מן התורה אף שחשוב כופר בתורה ונידון בגיהנם לדורי דורות כמו שביאר הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ג' הלכה ח' דאפי' אמר תיבה אחת אינה מפי הקדוש ברוך הוא חשוב כופר בתורה ודינו כנ"ל, מ"מ לא חשוב מומר לאיסור בפסח, מהא דאמר בחולין (קל"ב ע"ב) כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק במתנות כהונה שנאמר המקריב את דם ואת החלב מבני אהרן לו תהי' שוק הימין למנה, פירש"י שאינו מודה בעבודה שאומר בלבו דברי הבל הם ולא צוה (לו) המקום להקריב קרבנות עיין שם, משמע דזוקא כופר בקרבנות אבל כופר בפרשיות אחרות שבתורה יש לו שוק הימין, ואם איתא דכהאי גוונא חשוב

מומר ואסור בפסח יאסור גם בשאר קדשים מהקישא דזאת התורה, כעין שכתבו תוס' יבמות (ע' ע"ב) בד"ה דפסח דאונן אסור בקדשים יליף מפסח בהקישא דזאת התורה ופסח גמר ממעשר בגזירה שוה דממנו ממנו, וא"כ בן נכר דהיינו מומר נמי אסור בקדשים בהיקש זה*), ועל כרחין דכופר בפרשה אחת לא חשוב מומר:

20. רש"י מסכת בכורות דף ל עמוד ב ד"ה הוה ליה

הוה ליה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל - וליתנייה גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל במסכת עדיות (פ"ה מ"א) דאמרינן ששה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל ואם איתא ליתני הא ל"א עד כמה מקבלין אותו דאמרן לעיל אם נהג מתחלה בצינעא בתוך ביתו מקבלין אותו מיד ועד כמה ינהג מתחלה שנקבלנו מיד.

21. שטמ"ק אות יב

22. חידושי בתרא

תפד) ל: וכן חצר שמוכרין בה תכלת הרי היא בחזקתה עד שתפסל. ורש"י פ"י דאין חוששין לקלא אילן, והרמב"ם פ"ב דציצית ה"ד מפרש דהחשש הוא לענין שלא לשמה. ורש"י מקשים לשני הפירושים דאמאי נוגע זה ל"חצר", הלא זה בכל אדם שמוכר, וע' ריטב"א ז"ל ע"ז לט: דרבותא איכא שחצר שמכרו בה רבים ובחצר זו הוחזקה שרק מוכרין כשרים, הרי החצר בחזקתה אפי' לאדם זר שנכנס, ולכאורה יש לפרש דשאני האדם שהוחזק מחצר שהוחזק, דבאדם שייך שבמותו שוב לא דקדקו כמותו הבאים אחריו. משא"כ כשהמקום הוחזק, אף שהיורשין לא נאמנים ואדוקים כאביהם, מ"מ לחץ המקום, שחזקתה מושכת מדקדקים לקנות שם, עצם הלקוחים המדקדקים, הם מכריחים שהיורשים ילכו בתלם אחד עם הקונים, וא"א ליורשים ללכת נגד הזרם של דקדוק שהונהג כבר בחצר זה, ולהפך הם נמשכים אחר הזרם שהונהג בחצר זה.

23. איזהו מקומן מסכת בכורות דף ל עמוד ב

[כיצד מהני אשה להנחת תפילין?]

העולת שלמה (מנחות לו.) הקשה בשם בשמים ראש איך אשה יכולה לקשור לו תפילין, הא פסלינן בגיטין תפילין ומזוזות שכתבתן אשה, דכל שאינו בקשירה אינו בכתובה, וכל שכן שעצם הקשירה פסולה באשה.

[1] ותירץ שהיתה מסייעת בעלמא, באופן שהיה יכול בלעדיה לקשור והיא לבדה אי אפשר לה לקשור. ושוב ראיתי שכ"כ הב"י (או"ח סי' י"ד סוף ד"ה עשאה) בשם הגה"מ.

[2] עוד תירץ הב"י דלא נאסר לאשה אלא תיקון הדבר כגון כתיבה, אבל קשירה שפיר מצי עבדה.

[3] ואבני נזר (או"ח סי' מ') כתב שהחבר הזה סבר כמ"ד לילה ושבת זמן תפילין ולכך נשים נמי

חייבות בתפילין - ע' בדבריו. וראה עוד הערות להגריש"א.

24. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת בכורות דף ל עמוד ב

קשר של תפילין ומסייע אי יש בו ממש

והיתה קומעת לו תפילין על ידו וכו'. במנחות (ל"ו א) כתבו התוס' בשם יש ספרים דמסתברא כדברי ר"ת דתפילין של ראש [שאין צריכים קשירה בכל יום], וכדברי רבינו אליהו בתפילין של יד דכתיב בשל יד וקשרתם לאות על ירך, דמשמע דכל שעה שמניח צריך לקשירה. ומוכיחים התוס' מסוגיא דהיתה קושרת לו תפילין בזרועו, משמע דתמיד היתה עושה כן ואפילו לספרים שכתוב בהן קומעת מכ"מ רוצה לומר שהיתה קושרת לו כעין קמיע, ולפי שאין נוח לקשור ביד אחת היתה מסייעת לו.

וקשה טובא דממ"נ אי בעי קשירה כל יום, היאך יהא נעשה ע"י אשה שאינה בת חיובא. שו"מ שעמד בזה התשורת שי [ח"א תרי ח'] וכתב דמכאן ראייה לדעת הט"ז [יו"ד קצ"ח] דפליג אש"ך שם בהא דחל ליל טבילתה

בשבת ושכחה ליטול ציפורניה דכתב הש"ך דנוטלת ע"י נכרית, והט"ז השיג עליו דמ"מ מסייעת היא בידה, ומסייע יש בה ממש. דהכא הרי פשוט הוא דכל שאינו מחויב בדבר אינו נעשה שליח, להוציא המחויב י"ח, וע"כ צ"ל כיון דהחבר פשט זרועה ומסייעה הוה כקשר בעצמו.

והנה האמת לא נעדרת שגם הגהות מימוניות, פ"א מציצית ה"ט עמד בזה ותירץ דלא היתה קושרת אלא מסייעת.

ולכאורה תמוה טובא דנעלם מהגהות מימוניות ומהאחרונים דר"מ עצמו ס"ל בשילהי עירובין דאשה חייבת בתפילין, וא"כ ר"מ לשיטתו לא קשיא מידי דהכא ר"מ קאמר לה שו"מ שעמד בקושיא זו ר' בצלאל וילנער [בשו"ת ראשית ביכורים ח"ב סי' ח'].

וליישב הדבר נראה דהרי ר"מ הביא מעשה שהיה, והרי ר"מ גם ידע דהלכה רווחת בישראל דאשה לא חייבת, וכך היה הענין, ואעפ"כ היה מעשה כזה לכן שייך להקשות היאך היתה קושרת הא לאו בת חיובא היא.

25. תוספות מסכת מנחות דף לה עמוד ב ד"ה משעת הנחה

משעת הנחה ועד שעת קשירה – [1] **מכאן היה מדקדק רבינו אליהו שצריך אדם לקשר תפילין בכל יום ור"ת מפרש דאין צריך** ומביא ראיה מהא דאמרינן בפ"ק דחולין (דף ט. ושם) דצריך אדם שילמוד ג' דברים כתב שחיטה ומילה ורב יהודה אמר אף קשר של תפילין וברכת חתנים וציצית ואידך הני שכיחן פי' וצריך ללמוד לפי שתמיד צריך להן ואי בעי למקשר קשר של תפילין בכל יום איכא דשכיחא טפי ומיהו בקונטרס פי' שם איכא הני שכיחן קשר של תפילין וברכת חתנים וציצית ואין צריכין ללמוד שמנעוריו בקי בהן וכמו שפירשתי נראה דאדרבה כתב ושחיטה שכיח טפי מכולהו ועוד מדקדק ר"ת דהך קשירה לאו ממש היא מהא דחשיב בריש פ' בתרא דעירובין (דף צז. ושם) **קשר של תפילין קשר של קיימא ואם היה צריך להתיר ולקשור בכל יום אם כן לא הוי של קיימא** [2] **ומשעת הנחה עד קשירה דהכא מפרש ר"ת דהך קשירה היינו ההדוק שמהדקו ומצמצמו בראשן** כמו שליא קשורה בולד דנדה (דף כו:) לאו קשורה ממש היא וכמו קשורה בו ככלב ולפירוש רבינו אליהו הוה ליה למימר משעת קשירה ועד שעת הנחה ויש ספרים שכתוב **כן ומסתברא כדברי ר"ת בתפילין של ראש וכדברי רבינו אליהו בתפילין של יד דכתיב בשל יד וקשרתם לאות על ידך דמשמע דכל שעה שמניח צריך לקשירה** תדע דלקמן (דף לז.) דריש ר' נתן הנחה בשמאל מדכתיב וקשרתם וכתבתם מה כתיבה בימין אף קשירה בימין וכיון דקשירה בימין הנחה בשמאל היא ואם היה קושר תחילה ואח"כ היה מכניס בזרוע אם כן היכי דייק מינה דהנחה בשמאל ועוד אמרינן בפרק אין מעמידין (ע"ז לט.) מעשה באשה אחת שהיתה נישאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין בזרועו משמע דתמיד היתה עושה כן ואפילו לספרים שכתוב בהם קומעת מכל מקום רוצה לומר שהיתה קושרת לו כעין קמיע ולפי שאין נוח לקשור ביד אחת היתה מסייעת לו תדע דלא קאמר שהיתה מסייעה לתפילין של ראש דתפילין של ראש ודאי אין צריך לקשור בכל יום דלא צוותה תורה לקשור כל שעה וקשר שלה הלכה למשה מסיני והכי גמירי דליהוי קשורין תמיד והשתא קשירה דשמעתין קשירה ממש דבשל יד מתחיל לברך **חוזרני לומר דתפילין של יד נמי לא בעו קשירה בכל יום** דבפרק בתרא דמקואות (מ"ג) קחשיב קשרים דאין צריכין שיבואו בהן המים תפילין של ראש בזמן שהיא חוצה ושל זרוע בזמן שאינה עולה ויורדת פירוש חוצה כמו אוצא דטבעות ידי דתוספתא דמקואות דהקשר מיהדק שפיר בזמן שאינה עולה ויורדת דיד היינו לפי שיש קושרים ראש הרצועה באמצע זו בזו שאינה יכולה להרחיב ולעלות ולירד ויש מסבבים הרצועה שמסובבת בקשר העשוי בראשה שהרצועה נתחבר בקשר ועולה ויורדת ומדקאמר כשאינה עולה לא חייץ וא"צ להתירו בשעת טבילה ש"מ קשר של קיימא הוא, מ"ר.

26. ספר סדר הדורות - חלק ימות עולם - האלף החמישי - ד' אלפים תתק"ל

רבינו יעקב אחיו של רשב"ם, הנקרא רבינו תם, היה חכם גדול ומופלג ביושר ההבנה, לא קם כמוהו מפלפל ומודה על האמת...

וראיתי במוריני הג"מ עזריאל טרביטו ספר גדול קשור בו סודות ועניני קבלה ותוכם היה כתוב זה המעשה ז"ל, העתקה זו באה מפרישי ממדרש הר"ר שמואל ב"ר אליהו מאיברא, ידעו כל הקהלות כי יום ד' ט' באב היה הנביא אמת דורש בעלית הר"ר מנחם הורדיאסי, אשרי יולדתו, והרבנים יושבים לפניו, הר"ר יעקב מפרואנסי וה"ר יצחק מגשר מורמייר ור' מנחם והר"ר אברהם ב"ר שמואל והר"ר אהרן ב"ר יצחק והר"ר מ' מקושביאה ורבנים אחרים, ודורש להם שירת הים, ולבסוף דרשתו שאל הר"ר יעקב הנ"ל אל הנביא (עיין שלשלת הקבלה דף נ"ד א' שכתב אולי זה הנביא הוא רבינו שמואל שחבר ספר חסידים, אביו של ר' יהודה חסיד שנקרא נביא) וא"ל אדוני תשאל אל מהר"ר אליהו מפריש ואל רבינו תם האיד קושרין קשר של תפילין, אם צריך לקשרו בכל יום או די בהדוק או אם צריך הדוק וקשירה (עיין תוס' מנחות ל"ה סוף ע"ב ענין זה שמחולקים רבינו תם ורבינו אליהו, ובתוס' חולין ט' א'), והנביא קרב מיד לפניהם את מטטרון וכך א"ל מט"ט מט"ט רד בכאן לפנינו, והשיב לו מט"ט מה תרצה לא ארד כי משה לפניך ויראתי לילך, אבל שאל מה שתרצה ואשיב לך. והנביא כעס וא"ל פעם שנית רד ותביא עמך הר"ר אליהו מפריש ורבינו תם, א"ל ר' אליהו אינו יכול לירד כי הוא מקריב קרבנו לפני הקב"ה, א"ל הנביא מכל מקום ירד כי אנו צריכין לתלמודו, א"ל מט"ט אם ירד שכינה תרד עמו, אמרו כל הרבנים אינו מן הראוי להטריח השכינה. השיב ר' יעקב תשאל את משה רבינו ע"ה שהוא בכאן. וכן עשה הנביא ושאל ממנו האיד קושרין קשר של תפילין, א"ל משה רבינו ע"ה אין אתם קושרין כדת כי הקשירה לא בשל יד הוא אלא בשל ראש וצריך לקשור בכל יום, וירד רבינו תם כארי ואמר משה טעית כי הקשר אין צריך בכל יום אלא הידוק ולא בשל ראש היא אלא בשל יד דכתיב וקשרתם לאות על ידך, ענה משה ברוב ענותנותו אני אומר למצוה צריך קשירה בכל יום אבל לא לעכב, השיב רבינו תם וכי איזה מצוה היא לא לעכב אלא למצוה, השיב משה הואיל ואמרת כך דע לך שטעית כי חובה היא לקשרו בכל יום והקשירה צריך להיות בשל ראש בדל"ת, וראיה אביא לך מתורת שנתתי לך ומן הפסוק שהבאת וקשרתם לאות על ידך הרי שסמך אות אצל וקשרתם לומר לך שצריך אתה לקשור אותם שהם לאות והיינו של ראש. א"ל רבינו תם והא כתיב אחריו והיו לטוטפות בין עיניך שהם של ראש, מכלל שאינו מדבר למעלה בשל ראש. א"ל משה רבינו ע"ה, אפרש לך מדרש הפסוק וקשרתם לאות, אותם של ראש שהם לאות צריכין קשירה, והא דסמך על ידך אחריו, לומר מתי וקשרתם בזמן שהוא על ידך, והדר כתיב והיו לטוטפות בין עיניך, לגזירה שוה מקימה. ועוד לדברך שאתה אומר שהקשירה בשל יד ביו"ד לא צויתי לעולם ולא למדתיה, אכן חכמים תקנו אותה בסברתם להשלים שם שד"י ובשביל כך לא רצו לעשותה בראש שלא יטעו לומר שצויתם כך מאחר שאינה מצורפת עם ש' וד'. ואח"כ בא רבינו אליהו מפריש לסייע למשה רבינו ע"ה והיו מסדרים בהלכות זה לזה ומביאין ראיות ורבינו תם היה משיב, והרב ר' יעקב מפורינאנסי אמר אל הנביא שישאל על מי לסמוך, השיב מרע"ה לא מצאנו בכל התורה שיצטרך לעשות יו"ד, ואם יעשה כדאי הוא רבינו תם לסמוך עליו בשעת הדחק, אכן מצוה מן המובחר לקשור כל הקשר בראש. ולמחר שאל מהר"ר שמואל הנביא למשה רבינו ע"ה היו"ד משדי מפני מה לא נכתבה עם השי"ן, השיב משה רבינו ע"ה, לא ראיתי הקב"ה כי אם מאחוריו וראיתי שי"ן ודל"ת שבראשו של הקב"ה והיו"ד שבזרוע לא ראיתי. ע"כ. וקבלתי מתלמידי הגאון ר' ליאון דמוריאל ומג' זקני הדור, ואמרו שקבלה אצלם מזקניהם שכך היה המעשה שבהיות רבינו תם ורבינו אפרים הגדול ב"ר יצחק ברגנשפורק צרפתי אשר נפטר אח"כ שנת תתקל"ה מלמדים בישיבה יחד, והיו מפלפלים על קשר התפילין, כי ר' אפרים אמר שחייב לקשרם בכל יום שנאמר וקשרתם לאות על ידך, ורבינו תם אמר שלא יש חוב לעשותו בכל יום, וכן פלפלו הרבה עד שחרה אפו של רבינו תם ויעמוד על רגליו ויקרא בקול גדול ויאמר משה רבינו ע"ה רד, וכן צעק ג' פעמים עד שירד מרע"ה בישיבה, ויאמר לו רבינו תם אני אומר שאין לקשור קשר של תפילין בכל יום ושלא צוית זה בתורה שקבלת מהקב"ה, והודה משה רבינו ע"ה לדבריו וילך לו. ע"כ. ובמרדכי בהלכות קטנות רומז דבר זה (שלשלת הקבלה דף נ"ב):